

UDK 37.015.31:172.13:316.344.42

Jarosław Charchuła

ORCID iD 0000-0002-8470-7374

doktor nauk humanistycznych z zakresu socjologii
Zastępca Dyrektora Instytutu Nauk o Wychowaniu ds. Dydaktycznych
Akademia Ignatianum w Krakowie,
ul. Kopernika 26, 31-501 Kraków, Rzeczpospolita Polska,
jaroslaw.charchula@ignatianum.edu.pl

EDUKACJA OBYWATELSKA I KSZTAŁTOWANIE ELIT W TEORII SPOŁECZNEJ JOSÉ ORTEGI Y GASSETA

Spółeczna koncepcja José Ortegi y Gasseta pomimo tego że została opracowana na początku dwudziestego wieku pozostaje wciąż aktualna. W niniejszym artykule podkreślono w sposób szczególny znaczenie edukacji obywatelskiej jako fundamentu dla budowy społeczeństwa demokratycznego i kształtowania elit. Ponadto, w świetle liberalizmu Ortegi y Gasseta, w artykule, między innymi, zostają poddane analizie ważne założenia dotyczące wolności, edukacji obywatelskiej a także kształtowania się elit. Kwestie te będą analizowane w kontekście założeń dotyczących zasad kształtowania prywatności każdego obywatela, która jest centrum i źródłem wszystkich działań jednostki. Właściwie ukształtowana prywatność stanowi główny cel edukacji obywatelskiej i jest gwarantem ukształtowania się elit w społeczeństwie.

Słowa kluczowe: Ortega y Gasset, edukacja obywatelska, prywatność, elity, liberalizm.

© Charchuła Jarosław, 2019

<https://doi.org/10.28925/2226-3012.2019.8.6571>

Wprowadzenie. José Ortega y Gasset jest jednym z najczęściej cytowanych autorów hiszpańskich na arenie międzynarodowej w kontekście analiz procesów społecznych. Jego idee dotyczące społeczeństwa, demokracji czy kształtowania elit zostały szeroko rozpowszechnione. Celem niniejszego artykułu jest analiza istotnych założeń prezentowanych przez tego autora, które stanowią fundament edukacji obywatelskiej a tym samym przyczyniają się skutecznie do kształtowania elit¹. Analizowane postulaty, aby pełniej zostało ukazane ich znaczenie i aktualność, wymagają adekwatnego wyjaśnienia podstawowych pojęć oraz ich odniesienie do realiów obecnego środowiska edukacyjnego, dlatego w tym kontekście istotne jest przywołanie i odczytanie na nowo najważniejszych założeń koncepcji José Ortegi y Gasseta. Wskazuje on na „proste” i nieco zapomniane, choć nie mniej

istotne, aspekty procesów społecznych mające znaczenie w kształceniu obywateli i koniecznym wzmocnieniu edukacji demokratycznej.

Warto podkreślić, że koncepcja hiszpańskiego myśliciela „ucieka” przed dwoma często spotykanymi zagrożeniami (Burón González, 1992, s. 55-72), z jednej strony jest to tradycjonalistyczny racjonalizm i jego statyczna wizja rzeczywistości społecznej, która próbuje ustanowić uniwersalne i nieelastyczne wzorce w opozycji do wiedzy o dynamice procesów społecznych (Abad, Jose, 1992, s. 36) Z drugiej strony natomiast jest to relatywizm progresywizmu, który potwierdza, że rzeczywistość nieustannie się zmienia, że nie można jej naprawdę poznać i jedyne co pozostaje to stanowisko pragmatyczne redukując relacje międzyludzkie do „wspólnego systemu użyteczności” (Almeida Amoedo, 2014, s. 69). Ortega y Gasset odmawia przyjęcia założenia, że nie istnieje uniwersalny etos strukturalny ważny dla wszystkich społeczeństw. Taka nieobecność oznaczałaby ograniczenie osoby do wędrowania z jednego miejsca do drugiego poprzez świat subiektywnych odczuć (Cerezo Galán, 2011, s. 75). Ortega y Gasset podąża tu za ideą, którą

¹ Przygotowanie artykułu było możliwe dzięki realizacji działalności naukowej w ramach konkursu Miniatura 2 organizowanego przez Narodowe Centrum Nauki (numer rejestracyjny działania: 2018/02 / X / HS6 / 01458).

w późniejszym czasie Jürgen Habermas będzie opisywać w ramach innej tradycji swoją etyką dialogu: punkt widzenia każdego obywatela, każdego ucznia na tematy związane ze współistnieniem nigdy nie może być jedyny, ponieważ wtedy byłby dogmatyczny i dyktatorski (Dupeurix, 2013, s. 129-150), chociaż Ortega y Gasset przyznaje też, że nie może być abstrakcyjny i całkowicie indywidualny, ponieważ wyeliminowałoby to elementy niezbędne do życia społecznego, takie jak istnienie prawdy, dobra i piękna.

Hiszpański filozof, mówiąc o czynniku jednostkowej perspektywy jako podstawowym elemencie wychowawczym w społeczeństwach demokratycznych, indywidualizuje w każdym obywatelu poczucie rozwoju osobistej inteligencji przeciwko ewentualnej promocji tak zwanej „zbiorowej nieświadomości”, którą postulował Emil Durkheim (1977, s. 380-328). Hiszpański myśliciel natomiast pochwała indywidualne tworzenie się „świadomości politycznej”, ponieważ jego zdaniem istnieją idee, które są nierozdzielnie związane z kręgosłupem moralnym każdej osoby (Ortega y Gasset, 1930b, s. 180-212)². W związku z tym istnieje zasadnicza niepewność każdego człowieka wobec rzeczywistości, która idzie w parze z nieuniknionym problemem znalezienia prawdy w rozwoju „siły społecznej” którą posiada każdy obywatel (Ortega y Gasset, 1910, s. 509). Ortega y Gasset przypisuje każdej osobie odpowiedzialność za swój punkt widzenia i uważa go jednocześnie za element, który powinien być dzielony z resztą obywateli, ponieważ inteligencja nie może służyć żadnemu własnemu interesowi (Ortega y Gasset, 1923a, s. 193-199). Ale edukacja przy istnieniu osobistego punktu widzenia silnie związanego z rzeczywistością, tak niezbędnego w życiu demokratycznym, może być kompletna tylko wtedy, gdy to, co myśli każda osoba kieruje i opiera się na tym, co dana osoba uważa w głębi swego sumienia (Ortega y Gasset, 1906, s. 55). Zdaniem Ortegi y Gasset jest to osobista przestrzeń, w której każdy człowiek szuka w rzeczywistości struktur niezmiennych i stałych, które opierają się o jego własny punkt widzenia. Kiedy dzieje się to w społeczeństwie, czyli aktualizuje się poprzez konkretne działania jednostki, człowiek nie tylko osiąga autentyczność, ale jednocześnie

czyni go to wzorowym dla reszty, czyli elitą we właściwym sensie tego słowa (Polit, 2005). Biorąc to pod uwagę, Ortega y Gasset podkreśla, że centralną funkcją polityki jest edukacja ale także, podstawowym zadaniem edukacji jest polityka, która będzie polegała na kształceniu obywateli, aby mogli właściwie zmieniać społeczeństwa (Ortega y Gasset, 1930a, s. 323-345). Polityka i edukacja w poglądach Ortegi y Gasset są ze sobą mocno powiązane, dlatego analizując założenia dotyczące edukacji obywatelskiej a także kształtowania elit nie da się pominąć odniesień politycznych, dlatego też w dalszej części artykułu znajdują się nawiązania do tych zagadnień, co ze względu na temat analiz jest konieczne.

Podstawy edukacji obywatelskiej. Wielu autorów zajmujących się analizą poglądów Ortegi y Gasset zwraca uwagę, że jego założenia dotyczące polityki i edukacji mają cechy, które dają podstawę aby zaklasyfikować je jako stanowisko liberalne (Abellán, 2003, s. 149). Z tego powodu jego refleksje ukierunkowane są nie tylko na rozwiązywanie problemów natury praktycznej, ale także na propagowanie określonego stylu życia i szeregu propozycji dotyczących edukacji przyszłych pokoleń (Ortega y Gasset, 1923b, s. 732). Hiszpański myśliciel podkreśla, że życie ludzkie jest nieprzewidywalne i porównuje je do sytuacji w której ktoś budzi się na „scenie teatru”, którym jest jego życie. Powoduje to, że każdej osobie towarzyszy radykalna niepewność, która sprawia, że jest ona jednocześnie ograniczona i wolna (Ortega y Gasset, 1940, s. 465). Wolność jest siłą, która zmusza człowieka do realizacji życiowego projektu i nie jest to nic innego, jak jego własne „okoliczności”, do których czuje się powołany (San Martín, 2005, s. 132). Człowiek stara się aktywnie i świadomie tworzyć swoją wolność, a stąd wywodzi się jego osobiste pragnienie bycia „prawdziwym”. Ortega y Gasset rozumie liberalizm ponad programami partyjnymi jako dynamiczną ideologię polityczną, w ramach której — dzięki ogromnej sile, jaką posiada każdy człowiek — wolność osobista będzie musiała przeniknąć wszystkie sfery społeczeństwa i przyczyniać się do ukształtowania obywatela zaangażowanego i profesjonalnie wykształconego (Aguilar, 1986, s. 89-113).

Założenia prezentowane przez Ortege y Gasset w kwestii edukacji obywatelskiej, kontrastują niewątpliwie z tym, na co zwracają uwagę badacze życia społecznego współcześnie a mianowicie na fakt, że w „demokracjach zachodnich” powszechna jest idea, że edukacja i zarządzanie życiem publicznym jest przywilejem

² Ortega y Gasset, José. 1958. *Obras completas*, 6 tomos. Madrid: Revista de Occidente - wszystkie przywołane w artykule pozycje tego autora zostały zaczerpnięte z niniejszej publikacji a przy każdej pozycji umieszczonej w bibliografii został wskazany rok wydania danej pozycji, a także numer tomu w którym się ona znajduje i zakres stron.

należącym do nielicznych grup polityków, a nie do społeczeństwa jako całości (Ortega y Gasset, 1911, s. 213). Należy dodać przy tym, co też podkreśla hiszpański myśliciel, że obywatele zajmujący się sprawami publicznymi bardzo często nie należą do najlepszych a tak zwane „osoby partyjne”, wykazują się nie tyle wiedzą i kompetencjami co przede wszystkim lojalnością wobec swojej grupy, dlatego pomimo, że sprawują ważne społecznie funkcje w żadnej mierze nie powinny być określane mianem „elity” (Cacho Viu, 2000, s. 111). Ponadto w obecnym społeczeństwie informacyjnym istnieje pewien — wcześniej nie spotykany na taką skalę — paradoks, ludzie nigdy nie mieli tak szybkiego dostępu do tak dużego zasobu wiedzy, a jednak nigdy w społeczeństwie nie było tak wyraźnie odczuwane przez wielu poczucie bezmyślnego „dryfowania” pośród ogromu wiedzy nieprzydatnej dla własnego rozwoju i osobistego szczęścia (Zea, 1985, s. 50-55). W związku z tym należy przyznać rację hiszpańskiemu myślicielowi kiedy stwierdza, że społeczeństwo właściwie wykształcone ma jasną wiedzę o tym, co robi, a co za tym idzie, także o tym, co może być najbardziej odpowiednie dla jego członków w konkretnym momencie historycznego rozwoju. Takie społeczeństwo jest świadome historycznych wydarzeń, które określają każdą epokę, dlatego tak ważna jest dla Ortegi y Gasset odpowiednia edukacja obywateli (1927, s. 567-580).

Hiszpański myśliciel w tym kontekście zwraca też uwagę na znaczenie formowania postawy patriotyzmu, które jego zdaniem są przeciwne w stosunku do wykluczającego nacjonalizmu, a polegają przede wszystkim na promowaniu osobistej doskonałości skierowanej na służbę dla innych w społeczeństwie (Sánchez Cámara, 1986, s. 132). Takie rozumienie patriotyzmu wynika z faktu, że dla Ortegi y Gasset życie społeczne jest związane z jego pojęciami etycznymi i antropologicznymi. Madrycki filozof mówi o rozwijaniu w obywatelach tak zwanej „wiedzy społecznej”. Jest to rodzaj wiedzy, która wykracza poza ramy naukowe, i którą nabywa się tylko przez głębokie poznanie tego, kim naprawdę jest człowiek w jego rzeczywistości i konkretnych okolicznościach społecznych (Ferreiro Lavedán, 2005, s. 67-93). Z tego powodu w odniesieniu do życia publicznego, kiedy Ortega y Gasset mówi o partiach politycznych, nadaje im edukacyjną rolę w stosunku do społeczeństwa (Ortega y Gasset, 1930b, s. 240-297). Oznacza to, że ma nadzieję, iż grupy polityczne nie tylko przedstawią propozycje i zaproponują

rozwiązania najbardziej palących problemów teraźniejszości, ale także odzwierciedlą w swoich ideałach podstawowe elementy, uwzględniające życie narodu które są powiązane z poziomem intelektualnym każdej epoki (Ortega y Gasset, 1908, s. 101-109).

Ortega y Gasset broni potrzeby kształcenia obywateli przez całe życie, ponieważ „życie” konkretnej osoby, które na przestrzeni upływających lat podlega zmianom, jest dla niego jedynym w swoim rodzaju tak radykalnym doświadczeniem, któremu w perspektywie jednostkowej nie może nic się równać (Charchuła, 2018, s. 238-241). Zdaniem hiszpańskiego myśliciela, to radykalne doświadczenie osoby w konkretnych okolicznościach społeczno-historycznych, stanowi podstawę i punkt wyjścia dla wszystkich innych doświadczeń (Ortega y Gasset, 1914, s. 368-393). Mówimy zatem w tym kontekście o zdobywaniu szczególnej formy mądrości, w której osoba otwiera się „wewnętrznie” na rzeczywistość istnienia i tajemnicę wolności, przede wszystkim swoją ale także innych obywateli (Almeida Amoedo, 2014). Warto tu podkreślić, to na co zwraca uwagę Ortega y Gasset, że oparty na tym doświadczeniu model edukacji obywatelskiej, jest niepewny, niedokładny i zmienny, nie przestając jednocześnie mieć wielkiego znaczenia w życiu każdej osoby i dla społeczeństwa jako całości (Ortega y Gasset, 1907, s. 64). Jest to związane z promowaniem „roztropności społecznej” która służy do przewidywania zachowań możliwych do realizacji w sprawach ważnych (Fernández Agis, 2007, s. 69-92). Poznanie takich „możliwości” nie eliminuje jednak niepewności związanej z ludzkim życiem, zasady kształcenia obywatelskiego nie działają bowiem jak twierdzenia matematyczne — wiedza naukowa jest uporządkowana i stosunkowo trwała, podczas gdy wiedza życiowa jednostki o innych i o niej samej jest wiedzą zmienną i mocno zdeterminowaną okolicznościami (Ortega y Gasset, 1940, s. 469).

Proces kształtowania „prywatności” jednostki. Założenia Ortegi y Gasset w kwestiach dotyczących tak wolności jak i edukacji obywatelskiej są mocno powiązane z jego koncepcją władzy politycznej (Ortega y Gasset, 1910, s. 511-519). Tak silny związek między tymi elementami jest, zdaniem hiszpańskiego myśliciela, wynikiem moralnej determinacji, która wpływa na społeczny udział obywateli w odpowiedzialnym zarządzaniu sprawami publicznymi (Aranguren, 1958, s. 79-112). Dla Ortegi y Gasset użycie władzy politycznej w społeczeństwie nigdy nie może być

instrumentalne i amoralne (Leszczyna, 2009). Gdyby do tego doszło wówczas doprowadzi to do użycia siły w imię partykularnych interesów, dając początek dyktaturze i, w taki czy inny sposób, będzie to nieodwracalnie związane z rozpadem społecznym. Co więcej, zdaniem hiszpańskiego myśliciela, taka sytuacja spowoduje pojawienie się u obywateli strachu przed represjami oraz stworzy społeczeństwo zastraszone i słabo twórcze (López de la Vieja, 1996, s. 47-69). W tym kontekście należy podkreślić, że z punktu widzenia Ortegi y Gasset, siła hierarchicznej struktury społecznej, wpisana jest w spójną narrację życiową jednostki, a zatem jej funkcją będzie osobiste uczestnictwo i porządkowanie wszystkich perspektyw wspólnemu dobru, ponieważ człowiek nie jest skuteczny tylko ze względu na swoje indywidualne cechy, ale przede wszystkim w związku z dynamiką działań społecznych w których uczestniczy (Ortega y Gasset, 1930b, s. 277).

Zdaniem Ortegi y Gasset istotne jest aby edukacja rozpoczynała się od dzieciństwa i trwała przez całe życie jednostek, aby nie popadały one w despotyzm używając władzy, do której mają dostęp, do własnych interesów ale przeciwnie, aby rozwinęły w sobie zdolność do zrozumienia i pełnienia służby dla innych ludzi. Może to być zrealizowane poprzez roztropne odkrywaniu „tajemnicy” życia każdego człowieka. Jest to nie tylko abstrakcyjny ideał, ale także cel, który powinien, zdaniem hiszpańskiego myśliciela, być punktem odniesienia przy edukacji obywatelskiej (Ortega y Gasset, 1933, s. 550). Każdą osobę należy przygotować do rozwijania wrażliwości oraz szacunku, ponieważ dzięki temu nauczy się ona interpretować otaczającą rzeczywistość społeczną z punktu widzenia innych (López Frías, 1985, s. 73). Hiszpański myśliciel łączy to z tym, co nazywa zdolnością „rozdzielania ludzi”, ponieważ jakoś społeczeństwa, a przede wszystkim jego elit, zależy od tego, czy jednostki wiedzą, jak nie mylić „głupca” z osobą inteligentną a działań społecznie korzystnych z tymi szkodliwymi (Maharg, 1992). To na tym, według Ortegi y Gasset, polega polityczny realizm dobrze wykształconego obywatela, który posiada predyspozycje do tego aby stać się elitą (Ortega, 2008c, str. 883). Ta idea, zderza się w koncepcji hiszpańskiego myśliciela z inną dotyczącą potrzeby afirmacji przez jednostkę własnego punktu widzenia. Rozwiązanie tego dylematu ma swój finał w przyjęciu założenia o interpretacji rzeczywistości społecznej jako „wspólnego obiektywizmu”, który nawiguje między osobistym dramatem jednostki

a przyjęciem perspektywy interpretacyjnej innych osób (Martín, 1999, s. 29-47).

Według Ortegi y Gasset jednym z największych zagrożeń, które nawiedzają większość społeczeństw jest tak zwana depersonalizacja człowieka (Menéndez Alzamora, 2006, s. 47-62). Jest wielce prawdopodobne, że gdyby intelektualista nadal żył, nie byłby zdziwiony widząc, jak wraz z rozpowszechnieniem się sieci społecznościowych i niektórych środków przekazu, ta depersonalizacja posunęła się niezwykle gwałtownie, wywierając negatywny wpływ na kształtowanie się obywateli współczesnych demokracji. Hiszpański filozof w swojej koncepcji wiele miejsca poświęca analizie sytuacji tzw. „człowieka zewnętrznego”, który żyje z twarzą zwróconą ku światu, a z powodu ignorancji i lekkomyślności dba tylko o przestrzeganie wspólnych kodeksów postępowania bez żadnych oznak interioryzacji tych zasad (Gray, 1994, s. 79). Taka postawa i sposób życia przekształca obywatela w osobę nieautentyczną i być może nieświadomie, doprowadza go do wyrzeczenia się wolności, a w konsekwencji do kierowania się w swoich działaniach przede wszystkim oddziaływaniem środowiska społecznego (Haro Honrubia, 2008, s. 69).

Ortega y Gasset pisze wiele także o prywatności człowieka, którą definiuje jako centrum, z którego pochodzi działanie i akty najbardziej autentyczne danej osoby (Lipski, 2013, 69-92). Jest to osobisty azyl, w którym człowiek może się schronić, ponieważ oznacza to pójście w głąb siebie i „opuszczenie” — na ile to możliwe — świata „zewnętrznego” (Ortega y Gasset, 1910, s. 513). Życie wewnętrzne osoby, zdaniem hiszpańskiego myśliciela, jest źródłem, z którego wypływają działania obywatela jako członka społeczeństwa (López de la Vieja, 1997, s. 59-72). Kiedy jednostka traci swoje wewnętrzne centrum, swoją bogatą samotność i znajduje się poza sobą samą, staje się łatwym podmiotem manipulacji czy oszustwa, wówczas osobiste i społeczne zachowania tracą harmonię i znaczenie w życiu. Kształtowanie prywatności polega więc na rozwijaniu u ludzi chwil cichej samotności i refleksji (Nigris, 2005, s. 79-123). W odniesieniu do prezentowanych zagadnień warto podkreślić, że Ortega y Gasset zwraca uwagę, iż podstawowym wyzwaniem edukacji obywatelskiej nie jest kształcenie człowieka zewnętrznego, który po prostu koegzystuje z innymi, ale człowieka wewnętrznego, który myśli, czuje i pragnie (Elorza, 1984, s. 79). Dobry obywatel, wykształcony w rozumieniu Ortegańskim, doświadcza prywatnie i głęboko znaczenia własnego istnienia w stosunku

do siebie i innych w sposób bardziej swobodny i autentyczny. W związku z tym hiszpański myśliciel podkreśla potrzebę aby działania edukacyjne były celowe, refleksyjne i ukierunkowane na maksymalizację najgłębszego potencjału życiowego osoby, bez aktualizacji którego nie ma możliwości właściwego kształtowania obywateli i przygotowania przyszłych elit. (Llano Alonso, 2010, s. 79-91)

Wnioski. Ortega y Gasset pomimo że nie był pedagogiem, to liczne jego prace zwierają cenne refleksje związane z edukacją obywatelską i kształtowaniem elit. Dla hiszpańskiego myśliciela związek, który istnieje między obiektywną wiedzą o rzeczywistości a życiem ludzkim prowadzi go do wniosku że należy przyznać pierwszeństwo perspektywie osobistej. Stąd wywodzi się znaczenie jakie przypisuje tolerancji opartej na zwróceniu uwagi na różnorodność, z jaką każdy obywatel podchodzi do rzeczywistości społecznej, aby skutecznie budować w ten sposób współistnienie i życie we wspólnocie ludzkiej.

Ortega y Gasset rozumie liberalizm i potrzebę przekładania go na partie polityczne jako społeczną projekcję jego idei antropologicznych i etycznych oraz jako kluczowy element do rozpowszechniania w edukacji współczesnych społeczeństw. Bycie liberałem jest tutaj sposobem na zrozumienie relacji między światem wewnętrznym każdego obywatela a

sposobem, w jaki wyraża się on w doświadczeniach dzielonych z innymi. Hiszpański myśliciel stwierdza w swoich rozważaniach, że siła wolności osoby jest ekspansywna i wyraża wszystkie formy obywatelskiego współistnienia. Poprzez wolność połączoną z odpowiedzialnością, wysoką kulturą i edukacją w społeczeństwie pojawiają się jednostki o wielkiej wartości, czyli przyszłe elity. Mniejszość ta, która nie związana jest z uwarunkowaniami genetycznymi, może skutecznie doprowadzić resztę do wspólnego dobra (García, 1993, s. 69-81). Z tego powodu, według tego autora, aby kształcenie w poczuciu wolności mogło mieć miejsce, musi być zrównoważone, kompletne i podążać razem z edukacją w poczuciu odpowiedzialności, poszanowaniu i promocji wewnętrznej i zewnętrznej elegancji osób uczących się, jako zwyczajowy sposób traktowania siebie nawzajem.

Według hiszpańskiego myśliciela tego wszystkiego nie da się osiągnąć poprzez rozwój umiejętności rozwiązywania praktycznych problemów współistnienia, ale poprzez kształtowanie prywatności, tak aby sumienie każdego człowieka, tzw. „nieprzekupny głos”, miało swoje odzwierciedlenie w życiu społecznym. Kiedy tak się dzieje, życie osób zmienia się w autentyczny projekt o nieocenionej dla wszystkich wartości i umożliwia właściwą edukację obywatelską i kształtowanie przyszłych elit.

References

- Abad, P., Juan, J. (1992). *El método de la razón vital y su teoría en Ortega y Gasset*. Madrid: Teatropoe (es).
- Abellán, J. (2003). *Ortega y Gasset en la filosofía española*. Madrid: Tecnos (es).
- Almeida Amoedo, M. (2014). *A vida como Proyecto — senda de José Ortega y Gasset*. Évora: Universidade de Évora (es).
- Aguilar, E. (1986). *Sobre el liberalismo en Ortega*. Buenos Aires: Instituto Torcuato di Tella (es).
- Aranguren, J. L. (1958). *La ética de Ortega*. Madrid: Taurus (es).
- Burón González, M. (1992). *La historia y su naturaleza. Ensayo sobre Ortega*. Madrid: Akal Universitaria (es).
- Cacho Viu, V. (2000). *Los intelectuales y la política. Perfil público de Ortega y Gasset*. Madrid: Biblioteca Nueva (es).
- Cerezo Galán, P. (2011). *José Ortega y Gasset y la razón práctica*. Madrid: Biblioteca Nueva / Fundación José Ortega y Gasset — Gregorio Marañón (es).
- Charchuła, J. (2018). „Kulturowe cele rozwoju naukowego. Misja uniwersytetu w koncepcji José Ortegi y Gasseta”. *Kultura i Edukacja* 3 (121), 231–243. DOI: 10.15804/kie.2018.03.15 (pol).
- Dupeurix, A. (2013). *Zrozumieć Habermasa*, Warszawa: Oficyna Naukowa (pol).
- Durkheim, E. (1977). *The Evolution of Educational Thought*, Londyn: Routledge and Kegan Paul, 1977 (eng).
- Elorza, A. (1984). *La razón y la sombra: una lectura política de Ortega y Gasset*. Barcelona: Anagrama (es).
- Fernández Agis, D. (2007). *El desarrollo del pensamiento político de Ortega y Gasset*. Santa Cruz de Tenerife: Idea (es).
- Ferreiro Lavedán, I. (2005). *La teoría social de Ortega y Gasset: los usos*. Madrid: Biblioteca Nueva (es).
- García, C., Juan, F. (1993). *Ontología y sociología en Ortega y Gasset*. Granada: Universidad de Granada (es).
- Gray, R. (1994). *José Ortega y Gasset: el imperativo de la modernidad*. Madrid: Espasa-Calpe (es).

- Haro Honrubia, A. (2008). *Élites y masas. Filosofía y política en la obra de José Ortega y Gasset*. Madrid: Biblioteca Nueva / Fundación José Ortega y Gasset (es).
- Leszczyna, D. (2009). „Projekt filozofii witalnej w ujęciu José Ortegi y Gasseta”. *Roczniki filozoficzne* 1 (LVII), 127-155 (pol).
- Lipski, A. (2013). *Alienacja kultury jako zjawisko społeczne i kategoria opisowo-normatywna*. Katowice: Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach (pol).
- Llano Alonso, F. H. (2010). *El Estado en Ortega y Gasset*. Madrid: Dykinson (es).
- López de la Vieja, T. (1996). *Política de la vitalidad. España invertebrada de José Ortega y Gasset*. Madrid: Tecnos (es).
- López de la Vieja, T. (1997). *Política y sociedad en José Ortega y Gasset. En torno a “Vieja y nueva política”*. Barcelona: Anthropos (es).
- López Frías, F. (1985). *Ética y política. En torno al pensamiento de José Ortega y Gasset*, Barcelona: Promociones Publicitarias Universitarias (es).
- Maharg, J. (1992). *José Ortega y Gasset*. Madrid: Cultura Hispánica (es).
- Martín, F. J. (1999). *La tradición velada: Ortega y el pensamiento humanista*. Madrid: Biblioteca Nueva (es).
- Menéndez Alzamora, M. (2006). *La Generación del 14. Una aventura intelectual*. Madrid: Siglo Veintiuno de España (es).
- Nigris, F. (2005). *Libertad y método: El liberalismo desde la perspectiva personal de Ortega y Marías*. Madrid: Fundación Universitaria Española (es).
- Ortega y Gasset, J. (1958). *Obras completas*, 6 tomos. Madrid: Revista de Occidente (wszystkie przywołane w artykule pozycje tego autora zostały zaczerpnięte z niniejszej publikacji a przy każdej pozycji umieszczonej w bibliografii został wskazany rok wydania danej pozycji, a także numer tomu w którym się ona znajduje i zakres stron):
- Ortega y Gasset, J. (1908). *Asamblea para el progreso de las ciencias*. T. 1, s. 99 — 110 (es).
- Ortega y Gasset, J. (1923a). *El tema de nuestro tiempo*. T. 1, s.141 — 203 (es).
- Ortega y Gasset, J. (1927). *Espíritu de la letra*. T. 3, s. 513 — 599 (es).
- Ortega y Gasset, J. (1940). *Ideas y Creencias*. T. 5, s. 463 — 474 (es).
- Ortega y Gasset, J. (1906). *La pedagogía del paisaje*. T. 1, s. 53 — 57 (es).
- Ortega y Gasset, J. (1910). *La pedagogía social como programa político*. T. 1, s. 503 – 521 (es).
- Ortega y Gasset, J. (1914). *Meditaciones del Quijote*. T. 1, s. 309 — 400 (es).
- Ortega y Gasset, J. (1930a). *Misión de la Universidad*. T. 4, s. 311 — 353 (es).
- Ortega y Gasset, J. (1923b). *Pedagogía y anacronismo*. T.1, s. 731 — 733 (es).
- Ortega y Gasset, J. (1930b). *Rebelión de las masas*. T.4, s. 3 — 310 (es).
- Ortega y Gasset, J. (1933). *Sobre el estudiar y el estudiante*, T. 4, s. 545 — 554 (es).
- Ortega y Gasset, J. (1907). *Sobre los estudios clásicos*. T. 1, s. 63 — 67 (es).
- Ortega y Gasset, J. (1911). *Una respuesta a una pregunta*. T. 1, s. 211 — 215 (es).
- Polit, K. (2005). *Kryzys cywilizacji Zachodu w myśli José Ortegi y Gasseta*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej (pol).
- Sánchez Cámara, I. (1986). *La teoría de la minoría selecta en el pensamiento de Ortega y Gasset*. Madrid: Tecnos (es).
- San Martín, J. (2005). *Ortega en circunstancia*. Madrid: Biblioteca Nueva / Fundación José Ortega y Gasset (es).
- Zea, L. «Ortega, filosofía desde la barbarie». *Cuadernos Americanos* 44.2 (1985): 45-58 (es).

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА І ФОРМОУТВОРЕННЯ ЕЛІТ У СУСПІЛЬНІЙ ТЕОРІЇ ХОСЕ ОРТЕГА-І- ГАСSET

Суспільна концепція Хосе Ортега-і-Гассет, розроблена на початку двадцятого століття, залишається актуальною і по теперішній час. У запропонованій статті наголошено на важливості громадянської освіти для створення фундаменту з метою будівництва демократичного суспільства і формоутворення еліт. У світлі лібералізму Хосе Ортега-і-Гассет в статті піддані аналізу важливі засади становлення і розвитку свободи, громадянської освіти, а також формування еліт. Зазначені концептуальні положення автора проаналізовані в контексті дотримання приватності щодо кожного громадянина. Така позиція,

на думку автора, є центром і джерелом всіх дій індивіда. У статті наголошено на провідній думці Хосе Ортега-і-Гассет про те, що форма приватності складає головну мету громадянської освіти і є гарантом формування еліт у суспільстві.

Ключові слова: Хосе Ортега-і-Гассет, громадянська освіта, приватність, еліти, лібералізм.

CIVIC EDUCATION AND SHAPING ELITES IN SOCIAL THEORY OF JOSÉ ORTEGA Y GASSET

The social concept of José Ortega y Gasasse was developed at the beginning of the twentieth century but still remains valid. This article highlights in a special way the importance of civic education as a foundation for building a democratic society and shaping elites. In the light of Ortega y Gasset's liberalism, important assumptions regarding freedom, civic education as well as the formation of elites are being analysed. These issues will be analysed in the context of assumptions regarding the principles of shaping the privacy of each citizen, which is the centre and source of all activities of the individual. Properly shaped privacy is the main goal of civic education and guarantees the formation of elites in society.

Key words: Ortega y Gasset, civic education, privacy, elites, liberalism.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2019

Прийнято до друку 30.10.2019